

KÜRESEL SAVAŞ ÇAĞINDA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI VE ZİYA GÖKALP

Ertan EĞRİBEL*

Atf: Eğribel, Ertan. "Küresel Savaş Çağında Doğu-Batı Çatışması ve Ziya Gökalp", *Sosyologca*, Sayı 28 (2024), s. 13-22.

ÖZ: Ziya Gökalp Türkçülük siyaseti ve sosyoloji görüşleri ile günümüzde varlığını korumaktadır. Ziya Gökalp sosyolog ve üniversitede sosyoloji öğreticisidir, İstanbul sosyolojinin kurucusudur. Aynı zamanda Türkçülük siyasi akımının öncüsü ve sözcüsüdür. Ancak günümüzde Ziya Gökalp'in ve siyasi görüşlerinin ve sosyoloji anlayışının aynı önemi ve ilgiyi gördüğünü söylemek mümkün değildir. Türkiye'de sosyoloji Batı aktarmacılığı temelinde gelişmesini sürdürürken Ziya Gökalp'in sosyoloji görüşleri ve sosyoloji tarihimizdeki yeri sıradanlaşmıştır. Ziya Gökalp doğum ve ölüm yıldönümleri dışında hatırlanmamaktadır. Türk sosyoloji tarihi üzerine ders verecek hoca bulma konusunda sıkıntı yaşanmaktadır. Batı dünya egemenliğinde ortaya çıkan yeni gelişmeler karşısında Türkiye dünya üzerindeki yerini yeniden değerlendirmek zorunda kalmıştır. Ziya Gökalp'in Türkçülükle ilgili görüşleri resmi siyaset olarak halen etkilidir. Ancak tartışılmaz, tek görüş değildir. Ziya Gökalp'ten günümüze kalan en önemli özellik sorunlarımızın çözümünü tarihimiz aracılığı ile açıklamak istemesidir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Doğu-Batı Çatışması, Küresel savaş çağı.

East-West Conflict and Ziya Gökalp in the Era of Global War

ABSTRACT: Ziya Gökalp continues to hold significance in the present day through his political stance on Turkism and his sociological views. Gökalp was a sociologist and sociology instructor at the university level, recognized as the founder of sociology in Istanbul. He was also a pioneer and spokesperson for the political movement of Turkism. However, it cannot be said that Gökalp, his political ideas, and his sociological approach receive the same level of importance and interest today. While sociology in Turkey continues to develop based on Western transfers, Gökalp's sociological views and his place in the history of Turkish sociology have become increasingly marginalized. Outside of commemorations on his birth and death anniversaries, Gökalp is rarely remembered. There is difficulty in finding lecturers to teach the history of Turkish sociology. Faced with new developments emerging under Western global dominance, Turkey has been compelled to reassess its position in the world. Gökalp's ideas on Turkism still influence official politics, yet they are neither indisputable nor the sole perspective. Gökalp's most enduring legacy is his desire to explain contemporary issues through the lens of Turkish history.

Keywords: Ziya Gökalp, East-West Conflict, Age of Global War.

Makale Türü Görüş Yazısı

Geliş Tarihi : 11.08.2024

Kabul Tarihi : 24.11.2024

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, ertanegribel@yahoo.com.tr, ORCID:0000-0003-1742-8006.

Giriş Yerine

Bu yıl Ziya Gökalp'in 100. ölüm yıldönümü. Ziya Gökalp Türkçülük siyaseti ve sosyoloji görüşleri ile günümüzde varlığını korumaktadır. Ziya Gökalp sosyolog ve üniversitede sosyoloji öğreticisidir, İstanbul sosyolojinin kurucusudur. Aynı zamanda Türkçülük siyasi akımının öncüsü ve sözcüsüdür. İki farklı dönemde, Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyetin kuruluşunda Türkçülük görüşünün kimlik düzeyinde gündeme gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak günümüzde Ziya Gökalp'in ve siyasi görüşlerinin ve sosyoloji anlayışının aynı önemi ve ilgiyi gördüğünü söylemek mümkün değildir. Türkiye'de sosyoloji Batı aktarmacılığı temelinde gelişmesini sürdürürken Ziya Gökalp'in sosyoloji görüşleri ve sosyoloji tarihimizdeki yeri sıradanlaşmıştır. Türkiye'de sosyoloji sosyolojiyle ilgili yeni bilgileri aktarmaya koşulmuştur. Ziya Gökalp'in kurucusu olduğu bölümde bile sosyolog olarak görüşleri geri plana atılmıştır. Ziya Gökalp sosyolojisi Türk sosyoloji tarihi içinde yeni bilgiler yanında geçmişte kalan sosyoloji bilgileri olarak aktarılmaktadır. Nitekim Ziya Gökalp'in 100. ölüm yıldönümü üzerine yapılan toplantılar genellikle Türk sosyoloji tarihinin ve Ziya Gökalp'in nostaljisi biçiminde akademik bir ilgi düzeyindedir. Ziya Gökalp doğum ve ölüm yıldönümleri dışında hatırlanmamaktadır. Sosyoloji bölümlerinde Türk sosyoloji tarihi de giderek sıradan, herhangi bir konu olarak ele alınmakta, Türk sosyoloji tarihi üzerine ders verecek hoca bulma konusunda sıkıntı yaşanmaktadır. Bunun yanında devlet/toplum düzeyinde Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisinin de savunulmasında güçlük çekilmektedir. Batı dünya egemenliğinde ortaya çıkan yeni gelişmeler karşısında Türkiye dünya üzerindeki yerini yeniden değerlendirmek zorunda kalmıştır. Batı yanlısı Türkçülük siyaseti ve öğretisinin savunulmasında güçlük çekilmektedir. Ancak çözüme dayalı geçerli yeni bir siyaset/kimlik ve görüş ortaya konulmadığı için Ziya Gökalp aşılanamamıştır. Yeni siyasi gelişmelerin ve yönelişin nasıl sonuçlanacağı kestirilememektedir. Elde olanı kaybetmemek ve "kötüsü geldiğinde" savunmak için Ziya Gökalp'in siyasi görüşleri ve sosyoloji anlayışı geçerliliği ve etkisi olmadan varlığını sürdürmektedir.

Ziya Gökalp'in Türkçülükle ilgili görüşleri resmi siyaset olarak halen etkilidir. Ancak tartışılmaz, tek görüş değildir. II. Dünya Savaşı sonrası ABD öncülüğünde yeni gelişmelere Türkçülük siyaseti uyarlanmış olmasına rağmen Ziya Gökalp sosyolojisine karşıt yeni siyaset ve görüşler gündeme gelmiştir. Anadolu Türklüğünün dünya içinde yeri ve rolü ve resmi siyaset tartışma konusudur. Yine günümüz tartışmaları da Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve sosyolojisi dışındadır. Yeni sosyoloji öğretileri küreselleşme ve etnik, dini kimlik tartışmaları biçimindedir. Türk toplumu kimliği yerine Türkiye toplumu/devleti deme hazırlıkları vardır. Türklüğü ve Türkçülüğü devlet/toplum düzeyinde savunmada bir "mahcubiyet" vardır! Türkiye'nin sorunları Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisinden bağımsız olarak dünya siyasetinde ortaya çıkan yeni koşullara ve Batı'dan aktarılan sosyoloji kuramları ve kavramlarına bağlı olarak değerlendirilmektedir. Bu eğilimi sosyoloji bölümlerinde verilen dersler, yapılan lisansüstü tezler, yayınlanan tercüme kitaplar, çeşitli toplantılarda seçilen konular aracılığıyla kolaylıkla saptamak mümkündür. Ziya Gökalp'in siyasi kimliği ve sosyoloji görüşleri bir yerde savunulması veya yeniden üretilmesi mümkün görülmemektedir. Ancak inkâr edildiğinde devlet/toplum olarak Anadolu'da varlık nedenimizi ve dayanağımızı da savunmak/açıklamak zorlaşmaktadır. Bu durum toplum içi gelişmelerin/çelişkilerin değil dünya üzerindeki yerimiz ve rolümüzle ilişkili yeni gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Mevcut dünya düzeninde değişiklikler bizim doğrudan katkımız ve denetimimiz içinde ortaya çıkmadığı için temellendirmekte, yönlendirme ve açıklamada zorluklara neden olmaktadır. Türkiye'de siyaset ve sosyoloji düzeyinde tartışmalar ABD küreselleşmesi etkisindedir. Sosyoloji verili dünya düzeninin işleyişi ve uygulamada ortaya çıkan güncel sorunların çözümüne destek sağlama görünümü almıştır. Bu değişim kaçınılmaz olarak görüldüğü için Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve

modernleşme/Batılılaşma öğretisi dışında yapılmaktadır. Ancak Ziya Gökalp'ten ve Türkçülük siyasetinden de vazgeçilememektedir.

Günümüzde Türkiye, küreselleşmenin etkisinde ve ona uyum çabası içindedir. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrasında modern sosyoloji öğretileri, Batılılaşma ve onun bir biçimi olan Batı sosyalizmi gözden düşmüştür. Bu aynı zamanda ABD üstünlüğünün mutlaklaşması ve yeni bir dünya arayışının da sonu olarak görülmüştür. Batı-dışı toplumlar yeni alternatif bir düzen önerememiştir. Mevcut düzen içinde kendi çıkarlarını geliştirme ve itişme çabasının dışına çıkamamışlardır. ABD dünya egemenliği tarih, doğa, toplumlar arası ilişkilerin dışında/üstünde dünyayı yeniden örgütlerken, Batı ve Batı-dışı çok merkezli küre-yerel bir yapıyı ve itişmeyi mutlaklaştırmaktadır. ABD bütün üstünlüğüne karşın yeni bir dünya görüşünün sözcüsü değildir. Doğu-Batı çelişkisi ve sorunları ortadan kalkmamasına rağmen, kendi egemenliğini bu çelişki ve çatışmanın üstünde ve ötesinde tanımlamaktadır. ABD küresel örgütlenmesi içinde Türkiye'nin toplumlararası ilişkilere bağlı olarak kazandığı yapı ve kimlik tartışmalı hale gelmiştir. Ziya Gökalp'in Türkçülük ile ilgili siyasi görüşleri ve sosyolojisi dışarda bırakılmıştır. Günümüzde "mahçup" Ziya Gökalp ve Türkçülük siyaseti savunuculuğu etkisiz ve geçmişe yöneliktir. Bu nedenle toplantılarda "nostaljik" bir sosyoloji anlayışı egemendir. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisi II. Dünya Savaşı sonrasındaki gibi yeni gelişmelere uyarlanması tartışmalıdır. Ziya Gökalp'e karşıt doğrudan ABD/Batı sosyolojisi ve siyaseti savunuculuğunu yapmak mümkün görülmektedir. Sosyolojide bütünsel dünya görüşünün/tarih anlayışının dışında gündelik konu ve sorunlarla sınırlı "alan/saha araştırmaları"na dayalı projeler ağırlık kazanmıştır.

Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisi günümüzde etkisizdir ancak geçerliliğini sürdürmektedir. Bunu küçümsememek gerekir. Günümüzde modern siyaset anlayışı ve sosyoloji öğretileri/sosyologlar Batı sosyalizmi dahil geçerliliğini yitirirken Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisi devlet/toplum kimliğimizin temelini oluşturmaya devam etmektedir. Yine Ziya Gökalp Anadolu Türklüğü ile Orta Asya Türklüğü arasında ilk defa siyaset ve kimlik düzeyinde tarihte bir birlikteliğin mümkün olabileceğini gündeme getirmiştir. Bu sadece bir görüş olarak kalmamış devletin/toplumun siyaseti ve kimliği olarak Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyetin kuruluşunda iki farklı dönemde ve farklı koşullarda formüle edilmiştir. Dünya sosyoloji tarihinde belki de görüşleri devlet/toplum düzeyinde Ziya Gökalp kadar etkili olan bir sosyolog yoktur. Ziya Gökalp Türk toplum siyaseti ve tarihi açısından olduğu gibi sosyoloji tarihinde yeri açısından da bir yönüyle öncüdür. Marx toplum sorunlarının çözümünde toplumun örgütlenmesi ve görüşleriyle toplum olayları üzerinde etkili olduğunu savunduğu için görüşleri devrimcidir ve sosyolojinin kurucularından sayılmaktadır. Buna karşılık Marx son döneminde görüşleri etkili olmaktan çıktığı gibi siyasi ağırlığı da kalmamıştır. Buna karşılık Ziya Gökalp hem yaşadığı dönemde siyasette etkilidir, hem de ölümünün 100. yılında bile görüşleri tartışmalı olmasına karşın etkinliğini sürdürmektedir.

Günümüzde Türkçülük siyaseti ve tarih görüşünün geçerliliği tartışılmasına karşın devlet/toplum düzeyinde etkilidir. Ziya Gökalp'in etkisi daha çok Batı yanlılığı, Orta Asya Türklüğüne ilgi ve Osmanlılığı inkâr konusundadır ve tartışmalıdır. Ziya Gökalp ve izleyicileri devletin/toplumun kendi tarihinden kopmanın getireceği sakıncaları bilmektedir. Ziya Gökalp Osmanlıyı inkâr ve Batı yanlılığı konularında görüşleri görmezden gelinmektedir. Ziya Gökalp'in ölümünden sonra izleyicileri yeni koşullara uygun olarak Türkçülük siyaseti ve görüşünü gündemde tutmuşlardır. Bu açıdan görüşleri doğrudan savunulmasa da Ziya Gökalp etkisini sürdürmektedir. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve görüşleri kendi koşulları içinde değerlendirmelidir. Doğu sorunu ile ilişkilidir. Ancak yeni koşullarda Ziya Gökalp'in görüşlerini Doğu-Batı çatışması içinde yeniden değerlendirmek gerekmektedir. Ziya Gökalp'ten günümüze kalan en önemli özellik sorunlarımızın çözümünü

tarahimiz aracılığı ile açıklamak istemesidir. Sosyoloji ve tarih ilişkisini gündeme getirmiştir. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisi de tarih içinde belli koşullarda gündeme gelmiştir. Bu yönüyle ele alınıp değerlendirilmelidir. Ziya Gökalp'in görüşlerinin tartışmalı olması hiçbir biçimde kullanılmaması anlamına gelmemektedir. Ama bu bilgileri kendi eleştirisi ve değerlendirme ölçütünden geçirme zorunluluğu vardır.

Doğu Sorunu ve Türkçülük Siyaseti Açısından İki Farklı Dönem ve İki Farklı Ziya Gökalp

Ziya Gökalp'in Türkçülük görüşleri Osmanlı imparatorluğu ve Osmanlı sonrası Yeni Türkiye devletinin kuruluşuyla ilişkili olarak iki farklı dönemde koşulların değişmesine ve yönelişimize uygun olarak değişiklik göstermiştir. Türk sosyolojisinde bu yönde açıklama ve değerlendirmelere ilk olarak Baykan Sezer'in görüşleri ışık tuttu. Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" kitabıyla "Türkçülüğün Esasları" kitabı iki farklı dönemi ve iki farklı siyaseti belirtmektedir. Birbirine karşıt bu görüşler bir yönüyle Türkçülük siyaseti ve öğretisinin mutlaklaştırmadan değişebileceğini göstermektedir. Bu değişiklikler Türkçülük siyaseti ve görüşü açısından bir sürekliliği belirtirken diğer yandan bir farklılaşmayı da belirtmektedir. Günümüzde yeni koşullar söz konusu olmasına rağmen bu yönde bir süreklilik ve yeni bir ayrışma veya aşama söz konusu değildir. Türk/Türkçülük siyaseti ve kimliği açısından devlet/toplum düzeyinde yeni aşamadan değil bir aşınmadan söz etmek daha doğrudur. Esas sorun ve açıklanması gereken budur.

Doğu sorunu ve modernleşme/Batılılaşmanın öne çıkışı ve tartışmaya açılışı XIX. Yüzyılda ve Batı tarafındandır. Günümüzde Doğu sorununun gündeme gelmesi de yine Batı tarafından ve ABD'nin dünya egemenliği ve üstünlüğü temelindedir. Ancak bu yeniden gündeme getirilte ABD kendi düzenini ve üstünlüğünü modern evrensellik ve Batılılaşma anlayışının dışında küreselleşme veya yeni dünya düzeni/düzensizliği çerçevesinde öne çıkarmaktadır. Doğu sorununa uzun bir aradan sonra ABD küreselleşmesi ve üstünlüğü çerçevesinde ilgili duyulmaya başlanması geçmişte modernleşme/Batılılaşma çerçevesi içinde savunulan siyasetleri ve öğretileri savunulamaz hale getirmiştir. Bu durum Türkçülük siyaseti/kimliği ile ilgili birinci sorunu oluşturmaktadır. Ziya Gökalp'in Doğu Sorunu ve Türkçülük siyaseti ile kurduğu ilişki açısından iki farklı dönem söz konusudur. Ölümünden sonra II. Dünya Savaşı sonrası Ziya Gökalp'in görüşleri yeni gelişmelere ve koşullara uygun değişirken günümüzde ABD eksenli yeni dünyada Ziya Gökalp izleyicileri veya karşıtları Türkçülük siyaseti ve görüşünü yeni koşullara uyumlu hale getirememiş veya işe yarayacak biçimde yeniden üretememişlerdir. Bir başka açıdan bakarsak günümüzde Doğu sorunu açısından öngörülen yeni siyaset ve uygulamaları Ziya Gökalp'in iki dönem, iki farklı Türkçülük siyaseti/kimliği içinde savunmak mümkün değildir. Yeni dönemde Doğu/Batı sorunu değişirken Türkiye'nin dünya içindeki yeri ve rolü de değişmiştir.

Türkiye'de de Doğu sorununa ilgi XIX. Yüzyılda başlamıştır. Doğu sorunu veya bizde bunun bir ifadesi ve karşılığı olarak gündeme gelen Batı sorunu belki Batı'nın bir yaratması değildir. Bunun XIX. yüzyıl öncesi varlığından ve özelliklerinden de söz etmek mümkündür. Ama konunun Batı tarafından sorun biçiminde gündeme getirilmesi ve Batı'nın Doğu'yu da kapsayacak biçimde kendi düzenini evrenselleştirmesi (Batılılaşma) karşılıklı olarak aynı olayla farklı koşullarda kurduğumuz ilişkilerin bir ürünüdür. Kurduğumuz ilişkinin özelliklerini ve değişimin yönünü Batı'nın bu dönemde dünya egemenliği ve üstünlüğü belirlemektedir. XIX. Yüzyılda Batı dünya egemenliği yanında Batı içinde çelişki ve çekişmeler de Doğu sorununun biçimlenme özelliklerini belirlemiştir. Bu durum Türkçülük siyaseti ve öğretisinin kaynağını göstermektedir. Bunun yanında Doğu sorunu karşısında tutumumuzu, etki alanımızı ve açıklama yolunu da belirlemektedir. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisi bu açıdan önemlidir. Osmanlı'nın kendi isteğiyle Batılılaşma siyasi seçimi Batı içinde çelişkilerde yeni siyaset oluşturma ve bu çelişkilerden yararlanma çabasını göstermektedir.

Osmanlı bu açıdan mümkün olan üç yeni siyaset biçimini gündeme getirmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun vermiş olduğu imkanlara dayalı olarak Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık, Batıcılığa siyaseti içinde çelişki ve çatışmaya dayalı ittifaklara dayalı üç farklı siyaseti belirtmektedir. Bu bir anlamda Doğu sorunuyla ilişki kurma biçimimizi ve etki alanımızı veya Batı içi çelişki ve çatışmalardan yararlanma yolunu oluşturmaktadır. Ziya Gökalp "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" öğretisi ile mevcut koşullarda Osmanlı'nın imparatorluk imkanlarına dayalı mümkün siyaseti, takınılması gereken tutumu ve görüşü oluşturma çabasıdır. Ancak artık Osmanlılığı savunmak yerine Türkçülük bir yönü ile Osmanlılığın inkârıdır.

Doğu sorunu/Batıcılığa içinde Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık siyasetleri Batı içi çelişki ve çatışma içinde Batılı devletlerin Osmanlı'nın yerini ve rolünü değerlendirme ve sorunsallaştırma biçimini belirlemektedir. Ancak bunun kadar önemli olan bir yön de Batıcılığa Batı içindeki çelişki ve çatışmalara bağlı olarak bizim aynı olaya yaklaşım biçimimizi, ittifaklara dayalı olarak farklı kadroların tartışma ve ayrışma biçimini de göstermektedir. Tekrar belirtmekte yarar var. Türkiye XIX. Yüzyıl sonrası Batıcılığa siyaseti ile Osmanlı imparatorluğunun verdiği imkanlara dayalı olarak devlete/topluma yeni bir yapı kazandırma çabasıdır. Bu siyasetin temeli Batı içi çelişki ve çatışmalara dayalıdır. Osmanlı'nın Batıcılığa döneminde gündeme gelen üç siyasetin amacı Batılı devletlerin Doğu Müslüman ve Türk halkları üzerindeki etkisinden uzak durmalarını sağlamak ve Batı'ya karşı yabancılaştırmaktır. Böylece Doğu halklarının Batı ile ilişkisinde Osmanlı'nın öncülüğü ve sözcülüğü mümkün olmaktadır. Osmanlı Batıcılığa siyasetinin amacı Batı içindeki çelişkilere dayalı olarak Batı'nın Doğu ile ilişkilerinde söz sahibi olmak, farklı Batı devletleri ile birbirine karşı ittifak oluşturmaktır. İngiltere'nin deniz yollarına dayalı Batı egemenliğini ve öncülüğünü tartışan Batılı devletler Orta Asya Türklüğü ve Müslüman dünya üzerinden Osmanlı geleneksel kara yollarına dayalı Türkçülük ve İslamcılık görüşlerinden yararlanmışlardır. Osmanlı yeni Batıcılığa siyasi seçimine ve koşullara uygun olarak kendine yeni bir yapı ve kimlik oluşturma çabasıdır. Bu çaba Osmanlılık, Türklük, İslamiyet ve millet övgüsü yerine devlete/imparatorluğa yeni koşullara uygun siyasi bir kimlik ve yapı kazandırma amacı taşımıştır. Bu nedenle ulus-devlet ve milliyetçilik yerine Osmanlıcılık, İslamcılık veya Türkçülük denmiştir. Osmanlı Batıcılığın Doğulu kimlik özelliklerini, İslamiyet ve Orta Asya Türklüğü ile ilişkisini öne çıkarmıştır. İngiltere ve Rusya'nın Hindistan Müslümanları ve Orta Asya Türklüğüne yönelik yayılmacılığı karşısında varlığını korumak ve savunmak isteyen Müslüman ve Türk halkları da bu siyasete destek vermiştir.

Osmanlı Batıcılığın veya Batılı devletler ile ittifak Batı'ya Doğu'ya karşı yeni saldırı yolları açmak veya birlikte olup Doğu toplum ve uygarlıklarına zenginliğine çökmek için ortaklık yapmak, saldırmak, onların yıkımını amaçlamak olmamıştır. Osmanlı Batıcılığın Batılı bir devlete karşı bir başka Batılı devlete karşı ittifak kurmak ve çatışma olmaktan ileri gitmemiştir. Osmanlı'nın amacı ve hedefi Batı-dışı toplumları birlikte sömürmek, boyun eğdirmek değildir. Ziya Gökalp'in her iki dönem Türkçülük siyaseti Doğulu toplumlara karşı düşmanlık, savaş, çatışma özelliği taşımamıştır. Ziya Gökalp'in Türkçülük ile İslamcılığı karşıt/düşman görmemesi (Türkleşmek, İslamlaşmak) bu nedenledir. Osmanlı'nın tasfiyesi sonrası yeni Türkiye'nin kuruluşunu temellendirirken "Türkçülüğün Esasları"nda Osmanlılık, Türkçülük/Turan ve İslamcılık siyasi bir seçenek ve görüş olmaktan çıkmıştır. Ancak Türkçülük, Osmanlı, Türk ve İslam uygarlığı düşmanlığı değildir. İngiliz sömürge İslamcılığından ve Bolşevik Rusya'dan ayrışma ve kopuştur. Cumhuriyet döneminde Ziya Gökalp'in Türkiye'de yeni devlet/toplum kimliğiyle sınırlı Türkçülük siyaseti ve seçimi tartışma üstü bir kesinlik kazanmıştır. Yakın zamana kadar resmi siyasette ortaya çıkan değişiklikler verili dünya egemenliğine uyum göstermenin dışına çıkmamıştır.

Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyetin kuruluşunda devletin/toplumun yeni bir yapı ve kimlik kazanması Türkçülük siyaseti ve öğretisi ile ifade edilmiştir. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti Türkiye'nin siyasi ve stratejik konumu ile ilgili bir dizi güncel siyasi seçimle sınırlanmıştır. Türkleşmek/Türkçülük devlet/toplum yapısını Batı örneğine uygun olarak değiştirmek, Batı kimliği almak değildir, Batı yanlısı bir siyaset ve ideoloji oluşturmakla sınırlıdır. Dünyada ve Türkiye'de milliyetçilik çelişkili bir biçimde Batı ile en kolay uyuşan siyaset ve kadroların görüşü haline gelmiştir. Ziya Gökalp'in en önemli özelliği Türkçülük siyasetini ve görüşünü Türk toplum tarihi ve devletin siyasi sorunları ile ilişkili olarak tanımlamasıdır. Bu durum Türk toplum tarihinde belli dönemler öne çıkarılırken Osmanlı'nın atlanmasına veya Türklüğe/Türkçülüğe karşıt bir siyaset olarak tanımlanmaya kadar gitmiştir.

II. Dünya savaşına kadar olan dönemde Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisi tartışılmaz resmi siyaset olmuştur. Ziya Gökalp'in görüşlerinin tekelinin kırılması ve yeni görüşlerin gündeme gelmesi II. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünya düzeninde ve Sovyetler Birliği'nin tasfiye olmasıyla birliktedir. Bu açıdan Ziya Gökalp'in Türkçülük siyasetinin farklı koşullarda değişimini belirtmek için belki iki dönemden değil dört farklı dönemden söz etmek gerekir. Son iki dönem Ziya Gökalp'in olmadığı ve izleyicilerinin yeni koşullarda Ziya Gökalp'in görüşlerini yeniden yorumlamasını göstermektedir. II. Dünya Savaşı sonrası dünya egemenlik düzeni yeniden örgütlenirken Türkçülük siyaseti Sovyetler Birliği'ne karşıt cepheye karşı ABD ile ilişkili cepheye katılmak olarak yeniden biçimlenmiştir. ABD ile ilişkilerde yerimiz ve rolümüz Sovyetler Birliği cephesi karşıtı ABD öncülüğünde askeri-siyasi bir cepheye göre (NATO'ya katılmamız) tanımlandığı için savaşçılık özelliklerimizin öne çıkmasıyla Osmanlı'nın da gündeme gelmesi gerekmiştir. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrasında yeni koşullarda ise son hesaplaşma ve geleneksel Doğu uygarlıklarının yıkımı öne çıkmıştır. Günümüzde Türkiye'nin kendi tarihine ters bir biçimde buna destek olması söz konusu olduğunda Osmanlılık, Türklük ve İslamiyet ile ilişkilerimiz ABD yanlısı bir siyaset çerçevesinde yeniden sorunsallaştırılmıştır.

Yakın zamana kadar dünya ve tarih içinde gelişmelerin Batı'nın gücüyle belirlendiği, Batı'nın kendi sorunlarını çözerken Doğu'nun da sorunlarını çözeceği görüşü modernleşme/Batılılaşma görüşlerinin de temelini oluşturuyordu. II. Dünya Savaşı sonrası Batı'ya damgasını vuran olay Batı-dışı toplumların siyasi bağımsızlığını kazanmasıdır. İlk iki dünya savaşı Batı'da büyük bir yıkıma neden olmuştur. Batı paylaşım savaşlarının getirdiği yıkımı uluslararası bir sistem içinde engellemek istemiştir. Bu durumda Batı-dışı toplumlarda yeni düzenin işleyişinde kendi siyasi tutum ve kararlarını önemli hale getirmiştir. ABD günümüzde eline geçirdiği üstünlükle Doğu toplumlarının siyasi kararlarına uyumunu (modernleşme) değil kendi siyaset ve çıkarlarını tartışmasız dayatmak istemektedir. Bu nedenle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan düzeni yıkarak eski dünyaya yeniden biçim vermek istemektedir. Günümüzde ABD kendi kaderini Doğu toplumlarından ve tarihinden ayırmıştır. Başka deyişle Batı-dışı toplumların Batı dünya egemenliğine ayak uydurmakla sorunlarının çözülemeyeceği açıkça ortaya çıkmıştır. Artık Batı yandaşlığının siyasi ve tarihi olarak savunulması mümkün olmamaktadır. Bu durum Doğu-Batı ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Bizim açımızdan Batı yanlısı Türkçülük siyasetini tartışmalı hale getirdi. Günümüzde ABD dünya egemenliğinin verdiği üstünlükle günümüz gelişmelerine tarihten, toplumdan veya koşullardan bağımsız olarak istediği yönde etkide bulunacağı görüşündedir. ABD dünya egemenliği ve üstünlüğünü Avrupa da dahil ABD dışındaki bir toplumla paylaşmak istememektedir.

III. Dünya Savaşına Giriş ve ABD Eksenli Küresel Savaş Cephesi Ayrışmasında Türkiye ve Türkçülük

XIX. yüzyılda modern Batı toplum modelinin, ulus ve ulus devletin oluşturduğu, bu yönelişin tarihinin ve toplumun gelişmesinde bir aşama oluşturduğu görüşleri temelde farklılık göstermeden gündeme gelmiştir. Batı dünya egemenliğine bağlı olarak Batı toplumlarını ve Batı dışı toplumları örgütlerken milliyetçilik akımları Batı eliyle ve Batı etkisiyle ortaya çıkmıştır. Batı-dışı, Doğu toplumlarında milliyetçilik, geleneksel kimliklerine karşı yerlilik/millilik siyaset ve anlayış ile geçmiş deneyimlerinden, tarihlerinden kopmanın bir aracına dönüşmüştür. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası Batı-dışı toplumlarında sömürgelerin bağımsızlaşması ve yeni ulus-devlet/milliyetçilik görüşleri düzenle uyum sağlayan yeni bir yapı oluşturmak olmuştur. Batı dünya egemenliğinin öncülüğü ve sözcülüğünü üstlenen ABD ile Sovyetler Birliği'ne bağlanmanın, iki kutuplu dünya düzeninde uyum sağlama çabasına dönüşmüştür. Batı-dışı toplumlar tarihlerinden kopuşu açıklamak için milliyetçilik ve ulus-devlet dünya ve toplum tarihinde bir aşama ve gelişme olarak tanımlanmıştır.

Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisinde ortaya çıkan ortaklık ve farklılaşmayı belirten temel konu Doğu sorununun gündeme yeni geliş biçimidir. XIX. yüzyıl sonrası Batı için Doğu sorununun çözümü Osmanlı'nın tasfiyesidir. Türkçülük bir yönüyle Osmanlı'nın ve Anadolu Türklüğü'nün diğer bir deyişle devletin/toplumun kendi varlığını koruma ve savunmasına dönüşmüştür. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyasetinin dayanağı olarak milliyetçiliği şimdiye kadar kendi çıkarlarına kullanan Batı'ya karşı kullanmanın önemine dikkat çekmesi boşuna değildir. II. Dünya Savaşı sonrası sömürgelerin bağımsızlaşması ve yeni devletlerin oluşması bir yönüyle Batı saldırganlığına karşı bir direnç oluşturmuştur. ABD küreselleşme ile iki dünya savaşına dayalı bağımsız ulus devletlere dayalı düzenin yıkımını amaçlamıştır. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrası ABD iki dünya savaşı sonrası Batı'nın oluşturduğu yapıyı yıkarak kendi çıkarına yeni bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır. ABD küreselleşmesiyle "uygarlıklar çatışması" ABD eliyle ve üstünlüğü temelinde gündeme gelmiştir. ABD'nin amacı kendi üstünlüğünde geleneksel Doğu uygarlık merkezlerinin yıkımına dayalı bir dünya savaşıdır. Yakın Doğu, Hindistan ve Çin gibi geleneksel Doğu merkezleri ABD saldırganlığının temel hedefidir.

III. Dünya Savaşı modern dönemde ortaya çıkan iki dünya savaşı olarak XXI. yüzyılı kapsayan bir dizi savaşı içermektedir. XX. yüzyılda iki dünya savaşı yaşanmıştır. XX. yüzyılın sonu Sovyetler Birliği'nin tasfiyesiyledir ama XXI. yüzyılın başlangıcı III. Dünya Savaşına giriş olan 11 Eylül ve Körfez Savaşı'yladır. İran'da İslam Devrimi ve Körfez Savaşı III. Dünya Savaşının bir uzantısı ve başlangıcı olmaktan öteye gitmemektedir. Modern dünyada gerçekleşen iki dünya savaşı bizi yanıltmasın, III. Dünya Savaşı uzun süreli ve aşamalı olarak bütün bir yüzyılı kapsayacak Doğu-Batı çatışmasıdır. I. Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Anadolu Türklüğünün tasfiyesine dayalıdır. Osmanlı Batı içi çekişmede kendisinin yıkımı için yapılan bu savaşta zorunlu olarak İngiltere karşıtı Almanya cephesi içinde yer almıştır. Osmanlı tasfiye olmuştur ancak Anadolu Türklüğü son kalemiz olan Anadolu'da tutunmayı bilmiştir. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti bu yeni gelişmelere dayalı olmuştur. Günümüzde Osmanlı'nın olmadığı yeni dünyada III. Dünya Savaşı ABD saldırganlığı ve yıkımına dayalı olarak fiilen başlamıştır ve yüzyılı kapsayan bir süreçtir. 1990 sonrası ABD saldırganlığı ve Yakın Doğu'nun yıkımı nerdeyse 40 yıllık ve halen devam eden savaş sürecini ve ilk merhaleyi belirtmektedir. Yakın Doğu'da İran İslam devrimi ve İran-İrak savaşıyla başlayan bu süreç,¹ Körfez Savaşı ile devam etmiştir.

¹ Bir başka gözle bakarsak Sovyetler Birliği'nin çöküşü gündeme geldiğinde ilk değişiklik/düzenleme İran'da İslam Cumhuriyetinin kuruluşudur.

Yakın Doğu uygarlığının tarih içinde Batı'ya karşı Doğu'nun savunuculuğunu ve askeri-siyasi öncülüğünü yapan üç merkez vardır. Persler/İran, Arap Hilafetleri ve Osmanlı... Türkiye, Osmanlı mirasının sahipliğini üstlenmiştir. Günümüzde Yakın Doğu'nun geleneksel üç merkezinin yıkımı ile ABD küresel savaş cephesinin geleneksel Doğu merkezlerine doğru genişletilmesi amaçlanmaktadır. Yeni dünya düzeni/düzensizliği öncelikle Yakın Doğu ile ilişkilidir. Bu yeni dönemde etnik, dini, mezhep ayrımlarının öne çıkarılması rastlantı değildir. III. Dünya Savaşı'nın ilk cephesi Yakın Doğu uygarlık birikimini temsil eden İran/Pers, Arap Hilafetleri ve Osmanlı mirasını tahribine dayalıdır. Sonraki yıkım Hindistan ve Uzak Doğu/Çin'e yöneliktir. Bu nedenle III. Dünya Savaşı bir yüzyıla yayılmış ve aşamalı bir dizi savaşı kapsamaktadır. Günümüzde Ortadoğu'nun yeniden düzenlenmesi ve tahribiyle büyük bir boşluk oluşmuştur. Büyük göç dalgaları bunun bir ifadesidir. Orta Doğu'da İran ve Arap etkisi ve gücü sınırlandırılmıştır. Büyük Ortadoğu olarak tanımlanan bölgede etnik, dini savaşlar ve ABD saldırganlığı sonrası Yakın Doğu'da sınırların belirsizleşmesi, kaotik bir yapı, çöküntü ve güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Ancak bu yapı aynı zamanda yeni bir dünya siyasetine temel oluşturacak belli imkanları da gündeme getirmektedir. Ancak Türkiye Doğu-Batı çatışmasında Doğu yanlısı bir siyasetin sözcülüğü yerine ABD küresel dünya savaşı cephesinden yana seçim yapmış görünmektedir.

ABD mevcut dünya egemenliğinin ABD'ye yüklediği maliyetten ve siyasi sorunlardan kurtulmak isteği yanında yeni bir dünya savaşının getirdiği yıkımdan da kaçınmak için geleneksel Doğu merkezlerini birbirine karşı çatıştırarak sonuç almak istemektedir. İlk iki dünya savaşında İngiltere savaşın galibi olmasına karşın dünya egemenliğini ABD'ye devretmek zorunda kalmıştır. ABD iki dünya savaşından aldığı dersle III. Dünya Savaşı'nda İngiltere gibi dünya egemenliğini yitirmeden Doğu'nun tahribine dayalı uzun bir savaş yürütmektedir. Yakın Doğu'da İran, Arap ve Türkler arasındaki ayrışma birbirine karşı dini, mezhep ve etnik çatışmaya dönüşerek kazananın olmadığı bir yıkıma dönüşmüştür. İran ve Arap ülkelerinin ve Batı'da ABD düzeninin dışında kalacak Rusya'nın savaş alanı olması bu çatışmanın ilk merhalesidir. Sonrası Hindistan ve Çin veya Rusya arasında veya ABD-Çin arasında bir çatışma hazırlığı söz konusudur. ABD'nin Türkiye'ye verdiği dünyadaki yeni yer ve rol Yakın Doğu'nun yıkımı sonrası ABD çıkarlarına dayalı kaotik yeni düzenin "jandarmalığıdır". ABD savaşın yıkımından kaçındığı gibi Yakın Doğu'da savaşın yıkımı ve maliyetini de Türkiye'nin sırtına yüklemek istemektedir. Bu durum Batı içi çelişkilere dayalı Batı yanlısı ittifak siyasetini de mümkün kılmamaktadır. Türkiye yeni dünya savaşında geleneksel Doğu merkezleri karşıtı olarak ortaya çıkacak kaotik düzenin jandarmalığı rolünü üstlenmektedir.

Görünüşte Yakın Doğu'da İran, Arap ve Rusya siyasetinin dışlanmasıyla ortaya çıkan boşlukta Türkiye'nin "önü açılmış" görünmektedir. Türkiye Afrika'da Kızıldeniz, Umman denizi ve Orta Asya'da geleneksel İpek ve Baharat yolları üzerinde geniş alanda yeni bir rol üstlenmektedir. Ancak bu ABD karşıtı yeni alternatif bir askeri-siyasi bir düzen ve dünya görüşü değildir. Türkiye mirasçısı olduğu Doğu'nun savunucusu "asker devlet" modelinden "jandarma devlet"e dönüşmektedir. ABD'nin denizlere dayalı dünya egemenliğini Asya'nın kalbine kadar genişletecek küresel savaş cephesinin, savaş öncesi ve sonrası yıkımın "jandarmalığı"nı üstlenmektedir. ABD'nin kaotik düzen oluşturup kendini bu kaotik ortamdan çekerek, kendi kıtasında çatışma üstü izolasyona dayalı yeni bir siyaseti gündeme getirmesi rastlantı değildir. Yeni dünya ve eski dünya ayrımında, ABD aşamalara dayalı uzun III. Dünya Savaşı'yla eski dünyanın sorunlarını yüklenmeden, eski dünyanın yıkılması ve bu çöküntüden kendini koruyacak toplum üstü, tarih üstü, mutlak, yeni bir dünya egemenliği istemektedir. Türkiye, ABD yanlısı bu siyasetle kendi devlet/toplum kimliği çürümekte, tarihi mirasını ve kimliğini savunamaz hale gelmektedir. Diğer yandan Doğu'nun bu yıkımının ve jandarmalığın getirdiği ekonomik bir ferah, zenginlik de söz konusu değildir. Devlet/toplum düzeyinde bozulma; siyasette daha otoriter bir yapı, hukuk, siyaset, eğitim, sağlık gibi çeşitli

düzeylelerde bozulma, ahlaki, dini düşkünlük, ekonomik zorluklar, göçler, tarımda sorunlar, liyakata dayanmayan bir yönetim, akademik sorunlar, ranta dayalı çarpık şehirleşme, kontrolsüz göçler, marj-dışı kesimlerin düzende etkili olması gibi bir dizi yeni sorunla karşı karşıya gelmektedir. ABD yanlısı yeni siyasette jandarmalık rolü yeni bir dünya görüşünü gerektirmediği gibi devlet/toplum düzeyinde bir kimlik savunuculuğuna da gerek duymamaktadır. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti ve öğretisinin savunulamaması, bunun ötesinde Türk toplum tarihe karşıt jandarmalık devletin/toplumun ve Doğu uygarlıklarının savunulması ve güvenliği anlamına gelmemektedir.

Günümüzde III. Dünya Savaşı'na girişin sancuları yaşanmaktadır. Doğu sorunu, Türkiye ve Doğu halkları açısından ABD sorunudur. ABD kendi toplum modelini evrenselleştirmeden kendi düzenini ve çözümünü öne çıkarmaktadır. Doğu'dan bütünüyle ayrışma, kendini izole etme çabasıdır. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrası Batı içi çelişkiler ve çatışma ortadan kalkmıştır. Batı toplumları ABD sözcülüğünü ve öncülüğünü benimseyerek aynı görüşleri savunmaya koşulmuştur. Avrupa/AB, ABD'nin taşrasına dönüşmüştür. Batı içi çelişki ve çatışmalar sona erdiğinde ABD için artık temel çelişki Doğu-Batı çatışması olarak öne çıkmıştır. ABD kendi egemenliğini ve üstünlüğünü mutlaklaştırırken tarihin sonundan, toplumların, ulus-devletlerin, modernleşmenin, toplumsallaşmanın/toplumun sonundan söz etmektedir. Tarihte yeni bir gelişme, aşama ve sıçrama ve yeni bir düzen arayışından söz edilmemektedir. Doğu-Batı çatışmasını aşacak bir çözüm önerisi, arayışı olmadığından, verili düzeni ve üstünlüğünü mutlaklaştırmak, tarihin ve toplumların üstünde tartışılmaz bir egemenlik oluşturma çabasıdır. Bu durum Doğu-Batı çatışmasına dayalı dünya tarihi mirasının tahribine neden olmaktadır. Aynı yıkım Batı uygarlığı için de geçerlidir. Günümüzde verili düzenin krizi ve yeni bir dünya savasından söz edilirken, bu durum, geçmişteki iki dünya savasında olduğu gibi Batı içi öncülük çekişmesi değil doğrudan Doğu ve Batı arasında çatışmanın ABD üstünlüğü temelinde en yıkıcı biçimde gündeme getirilmiştir. Bu çatışma içinde Doğu'nun yıkımına dayalı ABD yanlısı bir siyasi seçimi ve savaşı Türkçülük siyaseti içinde savunmak ve destek vermek devlet/toplum kimliği açısından yeni sorunlara neden olmaktadır. Bu yönde bir siyasi seçim ve geleneksel Doğu uygarlık merkezleriyle çatışma, Türk toplum tarihi ve mirasını savunmayı mümkün kılmamaktadır

Günümüzde ABD'nin denizlerde elde etmiş olduğu üstünlükle AB, Rusya, Araplar ve İran Yakın Doğu'da devre dışı kalmıştır. Türkiye'ye bu boşlukta geniş bir alan açılmıştır. Aynı biçimde Körfez Savaşı ve Arap Baharı gibi bir dizi savaş sonrası Yakındoğu'da devlet/toplum düzeyinde bir çöküntü alanı ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin önünde kara yoluyla Orta Asya Türklüğü aracılığı Hindistan ve Çin'e ulaşmak da mümkün olmaktadır. Türkiye her iki yol üzerinde ABD yanlısı bir siyasete ve jandarmalığa koşulmuştur. Türkiye kendi yaratmadığı ama yararlandığı bu değişimde olayları denetleme, yönlendirme ve açıklanmasında etkili değildir. Verili kaotik düzene katılarak imkanlardan yararlanmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin olaylar arasında zorunlu ilişkiyi saptaması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle yeni gelişmeler bilim veya tarih anlayışı düzeyinde değil dine, etnik değerlere, kültüre ilişkin bir değişim olarak tanıtılmaktadır. Türk kimliğini/tarihini savunmadan ABD yanlısı "yerli ve milli" siyaset ve jandarmalık mümkündür. Ancak Türk kimliğine zarar vermeden ABD yanlısı bir siyaseti savunmak mümkün değildir.

ABD yandaşlığına uyum gösterme çabası devlet/toplum krizi ve kimlik sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı dönemde ABD eksenli dünya düzeni de temsil krizi içindedir. XX. Yüzyılda iki dünya savası yaşandı. İngiltere iki dünya savasından galip çıkmış ama Batı öncülüğünü ve dünya egemenliğini ABD'ye devretmek zorunda kalmıştır. Günümüzde ABD III. Dünya savasından galip çıkmanın ötesinde dünya egemenliği ve üstünlüğünü elinde tutmak, pekiştirmek istemektedir. III. Dünya Savaşı Doğu-Batı cepheleeri arasında ayrışmaya dayalıdır. Bu durum Ziya Gökalp'in Türkçülük siyasetinin bir yönüyle güncelliğini

sağlamaktadır. Ancak daha geniş bir cephe içinde sorunları çözmek ve etkili olmak için Baykan Sezer sosyolojisini gündeme getirmek gerekmektedir. Yeni bir dünya savaşının ve yıkımın gündeme geldiği günümüzde Türkiye, Doğu cephesinin öncüsü ve sözcüsü değilse kurbandır. ABD küreselleşmesi Doğu-Batı çatışmasında uygarlıkların tahribi ve yıkımı amaçlamaktadır. ABD mevcut düzeni yönetemez durumdadır. Kaotik bir düzen söz konusudur. ABD, dünya uygarlık tarihine ve devlet/toplum kimliğine karşıt uzlaşmaz yeni bir düzeni ve çatışmayı gündeme getirmektedir. Ziya Gökalp'in Türkçülük siyaseti veya ulus devlet modeli bu anlamda günceldir. Baykan Sezer sosyolojisinin devrimci-yerliliği Doğu-Batı çatışmasının aşılamaından ve Türkiye'nin dünyaya söyleyecek yeni bir sözü olmasından kaynaklanmaktadır.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.

Katkı oranı beyanı: %100

Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.